

Sukellus ohjaustilanteisiin keskusteluanalyysin avulla

Sanna Vehviläinen:
Structures of Counselling Interaction. A Conversation Analytic Study of Counselling Encounters in Career Guidance Training. University of Helsinki, Dept. of Education 1999. Väitöskirja.

Kiinnostus ohjauksellisiin työtapoihin on viime vuosina lisääntynyt myös aikuiskasvatustutkimuksen piirissä. Työurien katkoksellisuus ja epävarmuuden lisääntyminen ovat kyseenalaistaneet monet perinteiset koulutuksen ja auttamisammattien lähestymistavat ja käsitykset asiantuntijuudesta. Anthony Giddens näkee ohjauksen ja terapian muotojen lisääntymisen osoituksena myöhäisen modernin refleksiivisyyden vaatimuksesta, ei niinkään siitä, että ahdistus olisi välttämättä yleisesti lisääntynyt, vaikkakin ahdistus varmasti on muuttanut muotoaan.

Ohjaus (engl. counselling) on määritelty *ajan, huomion ja kunnioituksen* antamiseksi. Ohjaus- ja neuvontatyön muodot ovat muutosten keskellä vähitellen kehittyneet 'täysikasvuiseksi' koulutuksen ja muiden ihmisammattien käytäntöinä. Toisaalta urasuunnittelu ja mahdollisuuksien kartoittaminen eri elämänvaiheissa nähdään yhä selvemmin kansalaisoikeutena. Vaikuttaa siltä, että ohjauskäytännöissä on rakentunut jotakin uutta, jota aikuiskasvatuksen tai muiden alojen tutkimuk-

sessä ei ole vielä voitu selkeästi käsitteellistää. Siten ohjauksen tutkimuksen voi lähivuosina ennustaa lisääntyvän.

Sanna Vehviläisen tutkimuksen käsittelemä aikuisten urasuunnittelua tukeva ohjaava koulutus on osana työvoimapoliittista aikuiskoulutusta runsaan neljänneksivuosisadan ikäistä. Vaikka työmuotoa on 1980-luvulta lähtien tutkittu paljon, se on jäänyt aikuiskoulutusväelle varsin tuntemattomaksi. Vehviläisen tutkimus kohdistuu ohjaavan koulutuksen aikaisiin opiskelijan ja ohjaajan välisiin henkilökohtaisiin keskusteluihin, joissa on usein mahdollista luoda yhdessä synteisiä ja uusia tulkintoja koulutuksen tiedonhankinnan, ryhmätilanteiden ja työskäoppimisjaksojen monesti hämmäntävistä kokemuksista. Henkilökohtaiset ohjaustilanteet määrittellään "dialogeiksi, joiden tarkoituksena on auttaa opiskelijaa pohtimaan toimintaansa ja kokemuksiaan sekä auttaa perusteltujen urapäätösten tekemistä". Kuvaus ei ole aivan tarkka, koska sanottu pätee yhtä hyvin myös ohjaavan koulutuksen ryhmä- ja pienryhmäohjaustilanteisiin.

Vehviläinen korostaa ohjauksen liittyvän läheisesti aikuiskasvatustieteeseen. Ohjaavan koulutuksen ohjaustilanne tarjoaa paikan opiskelijan kriittiseen reflektioon ja edistää kokemuksellista oppimista (luku 3). Ohjauskeskus-

telun aiheiksi nousevat aina opiskelijan toiminnot ja kokemukset. Kokemuksia myös arvioidaan opiskelijan ja opettajan/ohjaajan yhteistyönä. Perinteisemmissä koulutusmuodoissa sitä vastoin opetustilanteet ja arviointi ovat yleensä erkaantuneet. Opiskelija on tilivelvollinen sekä itselleen että ohjaajalle siitä, miten hänen koulutuksen aikainen toimintansa edistää hänen itse ilmoittamia tavoitteita. Opiskelijoita ei arvioinnin avulla verrata toisiinsa tai koulutuksen tavoitteisiin, vaan opiskelija arvioi jatkuvasti itseään ja koulutusta. Siten menettely tuo mieleen Basil Bernsteinin esittämän oppimisen muodollisen tai eksplisiittisen kontrollin korvautumisen implisiittisellä (itse)kontrollilla.

Tutkimuksen aineistona ovat ohjaustilanteiden ääni- ja kuvanauhoitukset, joten myös havainnot ei-sanallisesta vuorovaikutuksesta ovat tukeneet päätelmiä. 21 nauhoitetun ohjauskeskustelun pituus vaihtelee kahdesta tunnista kymmeneen minuuttiin. Keskusteluihin pureudutaan yksityiskohtaisesti, kielen tutkimuksessa ja nyttemmin myös sosiologiassa käytetyn keskusteluanalyysin (Conversation Analysis, CA) perinteiden mukaisesti. Jo keskusteluiden litterointi on tarkkaa ja teknisesti vaativaa työtä.

Vehviläisen mukaan CA tarkastelee vuorovaikutus-

ta järjestyneenä ja osin omalakisena ilmiönään, mutta toisaalta myös etsii vuorovaikutuksen järjestyneiden piirteiden erityisiä muotoja ja käyttötapoja ammatillisista instituutioista. CA:ssa tarkastellaan toimijoiden tapaa organisoida vuorovaikutustilanne erilaisiksi sosiaalisiksi toiminnoiksi ja pitää niitä yllä puheenvuoro puheenvuorolta.

CA:n taustalla on Harold Garfinkelin perustama etnometodologia (= 'kansanmenetelmä'), jossa tarkastellaan ihmisten jokapäiväisiä tapoja tehdä toimintansa toisille merkitykselliseksi ja ymmärrettäväksi. Lähestymistapa on avannut uusia kysymyksenasetteluja eri ihmistieteissä, mutta sitä on myös kritisoitu. Lahikaisen ja Lahikaisen (1998) mukaan pitäytyminen ajatukseen, että 'sosiaalinen' tuotetaan sellaisenaan arkiajatelussa ja -keskustelussa, voi johtaa eräänlaiseen *terveen järjen fundamentalismiin*, jolloin huomiotta jäävät helposti arkiajatelun ja -keskustelun kognitiiviset dissonanssit ja dilemmatilanteet.

Keskustelua analysoitaessa kiintoisaa on paitsi se, mitä sanotaan, myös se mitä *ei* sanota. 'Sosiaalista' ei kritisoijien mukaan voi palauttaa puheenvuorojen, siirtojen tai askeleiden sarjaan, jollaiselta se näyttää sivusta seuraten tai dokumenttiin kirjattuna. Kyse on toiminnasta, jossa monet vaihtoehtoiset siirrot ovat mahdollisia. Näkymättömien ja kuulumattomien mutta silti todellisten valintojen kautta jokainen puheenvuoro viittaa paitsi sitä edeltävään puheenvuoroon myös syystä tai toisesta sanomatta jääneisiin

vaihtoehtoiisiin puheenvuoroihin tai aiempiin keskusteluihin. 'Sanomaton' rajautuu selkeästi Vehviläisen tutkimusotteen ulkopuolelle (s. 40).

Ohjauksen määritelmien tai aikuiskoulutuksen ja ohjauksen ammattilaisten esittämien tavoitteiden sijasta ohjaustilanteiden 'avaintoimintot' jäsenetään tutkimusaineiston perusteella (basic activities, s. 55-56). Avaintoiminnoilla tutkija tarkoittaa toimia, joita toimijat itse vuorovaikutuksen rakentuessa ottavat näkyvin tavoin tehtäväkseen ja joihin he yhdessä suuntautuvat asioina, joita varten tilanteessa ollaan. Alla olevista neljä ensimmäistä avaintoimintoa ovat tyypillisesti opettajan/ohjaajan aloitteesta käynnistyviä, viides puolestaan opiskelijan aloitteesta syntyvä toiminto:

- 1) nykytilan kartoitus, opiskelijan viimeaikaisten toimien kartoitus ja arviointi;
- 2) brainstorming, tulevien toimintamahdollisuuksien ja urasuunnitelmien alustava ideointi;
- 3) suunnittelu, tulevien toimien listaaminen;
- 4) 'kurssibyrokratia', koulutukseen liittyvien dokumenttien valmistelu sekä
- 5) huolen kerronta, opiskelijan kerrotun huolen käsittely.

Enin osa keskustelun aiheista ja aiheiden vaihdoksista (agenda moves, luku 4) näyttää aineiston perusteella tulevan esiin opettajan/ohjaajan aloitteesta. Tämän voidaan sanoa olevan ristiriidassa ohjauksen ei-direktiivisen 'vuorovaikutusideologian' kanssa, jonka mukaan opiskelija on elämäntilanteensa (so. työn kohteen) paras asiantuntija ja opettaja/ohjaaja on puoles-

taan ohjaus- ja koulutusprosessin asiantuntija. Ohjauksen ammattilaiset ja siten myös ohjaavan koulutuksen opettajat ovat määritelleet professionaalisuuttaan muulla tavoin kuin korostamalla perinteistä, diagnosoivaa ja muutenkin kaikkietävää asiantuntijuutta. Ristiriitaisia viestejä voi kuvitella syntyvän, jos opettaja/ohjaaja pyrkii olemaan ohjaustilanteissa suoranaisia neuvoja antava asiantuntija, mutta samanaikaisesti myös opiskelijan tasavertainen työkumppani ja 'kanssatulkitsija'.

Vehviläisen kuvaama ristiriitä epäilemättä korostaa ohjausammattilaisten jatkuvan itsereflektion ja ammatillisen etiikan pohdiskelun merkitystä. Näkisin kuitenkin, että ohjaajan/opettajan osoittama aloitteellisuus keskustelutilanteissa ei selkeytensä ja näkyvyytensä vuoksi sinänsä välttämättä alista ketään tai tee itseohjautuvuustavoitteita tyhjäksi. Näin ei tutkimuksessa suoranaisesti väitetäkään. Alistavia voivat pikemminkin olla ristiriitaiset viestit tai roolien ja tavoitteiden epäselvyys. Ristiriitaisuus ei ainakaan vähene, jos koulutuksen tilaajan tavoitteet eroavat selkeästi aikuiskasvatuksellisista ja -ohjauksellisista tavoitteista. Mikä esimerkiksi on ohjaajan/opettajan oikea toimintatapa silloin kun opiskelija on lähetetty ohjaavaan koulutukseen vastoin tahtoaan karenssin uhalla?

Kaikien kaikkiaan voitaisiin ajatella, että ei-direktiivinen mutta abstrakti opiskelija- ja asiakaskeisyys tai hyvää tarkoittava mutta hämähä itseohjautuvuusretoriikka voi johtaa opiskelijan/

ohjattavan jättämiseen heitteille. Vailla kannattelevia kokemuksia ja suhteellistamista hän päätyy helposti syyttämään mahdollisista epäonnistumisista yksin itseään. Tällöin ohjaus ajan, huomion ja kunnioituksen antamisen merkityksessä ei toteudu.

Sanna Vehviläisen väitöskirja on uudenlaisia kysymyksiä herättävä ja kansainvälisestikin merkittävä tutkimus siitä, millaista vuorovaikutusta ohjaustilanteissa voi esiintyä

ja millaisin keinoin keskustelun osapuolet voivat tehdä itsensä ymmärretyiksi. Tutkimuksen tuloksiin voi tutustua suomeksi Vehviläisen artikkeleissa *Keskusteluanalyysia ohjausvuorovaikutuksesta: esimerkinä opiskelijan huolten käsittely* teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. ja Spangar, T. (toim): *Aikaa huomiota ja kunnioitusta. Ohjaus ja neuvonta 2000*. PS-kustannus Oy, ilm. lokakuussa, sekä *Työvoimakoulutus kaksoisvalotuksessa -mer-*

kitystyötä ohjaavan koulutuksen ohjaustilanteissa, teoksessa Manninen, J. (toim): *Aikuis-koulutus modernin murroksessa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 158, 1998.

LÄHDE: LAHIKAINEN, S. & LAHIKAINEN A.R.: (1998) Dilemmaattisia hoitosuhteita, sosiaalivaltion ambivalensseja. Teoksessa Lahikainen, A.R. & Pirttilä-Backman A.-M. (toim.): *Sosiaalinen vuorovaikutus*. Otava: Keuruu.

Jussi Onnismaa